ГОДИШНИК НА УНИВЕРСИТЕТА ПО АРХИТЕКТУРА, СТРОИТЕЛСТВО И ГЕОДЕЗИЯ СОФИЯ

Том Volume 55 2022 Брой Issue 3

ANNUAL OF THE UNIVERSITY OF ARCHITECTURE, CIVIL ENGINEERING AND GEODESY SOFIA

Получена: 07.07.2022 г.
Приета: 16.08.2022 г.

АРХИТЕКТУРНИТЕ ТЕХНОЛОГИИ НА XX ВЕК: ОТ ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВО КЪМ ВЪЗМОЖНОСТ

Цв. Иванова[1]

Ключови думи: *архитектура на XX-и век, интегриране на културно наследство, традиционни архитектурни технологии, адаптиране на сграден фонд*

РЕЗЮМЕ

Архитектурните ценности на XX век, независимо дали са културни, социални или технически, остават относително сложни за оценка и споделяне поради липса на времева дистанция и перспектива за бъдещо развитие.

Необходимостта от енергоефективност, екологичният преход, променящите се навици и начин на живот водят до постепенна трансформация на това изградено наследство, финализирайки неговия жизнен цикъл. Днес много страни с постиндустриална икономика са изправени пред предизвикателството да реализират качествени промени в сградите и кварталите от този период, за да отговорят на нарастващото социално и икономическо търсене, без да компрометират първоначалния им архитектурен замисъл и качества. В този процес е необходимо да се включат и сградите за образование и наука, здравеопазване, култура и изкуства, както и сградите на народните читалища, като исторически средища на културата и социалния живот, които трябва да бъдат съхранени, но и адаптирани към съвременните условия и нужди на обществото.

1. Въведение

Съобразно препоръката на Съвета на Европа от 1991 г., която насърчава държавите членки да прилагат стратегии за идентифициране, проучване, защита, възстановяване и осведоменост за архитектурата на XX век, е необходимо да се направи изследване за

[1] Цветелина Даскалова Иванова, гл. ас. д-р арх., кат. „Технология на архитектурата", УАСГ, бул. „Хр. Смирненски" № 1, 1046 София, e-mail: cdask_far@uacg.bg

възможното и желано развитие на тези архитектурни постижения в контекста на опазване на общественото им и социалното им значение, особено за по-малките населени места.

За целта са нужни проучвания и отговори на няколко основни въпроса:

- Каква е ролята на съвременните технически иновации по отношение адаптирането на архитектурата на XX век към днешна дата (енергийна ефективност, използване на съвременни строителни материали и технологии)?
- Какво е бъдещето на тези сгради? Не само сградите, които представляват недвижима културна ценност (НКЦ) по смисъла на Закона за културното наследство, но и тези, които нямат този статут, но са в достатъчно добро състояние, притежават историческа, технологична, или нематериална ценност и заслужават усилията да бъдат запазени.

България изостава драстично от тези световни процеси. У нас архитектурното наследство от XX в. и особено това от втората му половина е сравнително „младо“, темпорално близко до нас, съответно натоварено с обществени емоции и лишено от обективна преценка и мерки за опазване [1].

В този контекст в рамките на научноизследователския проект към ЦНИП през месец ноември 2021 г. бе проведено практическо обучение на студенти по архитектура от Висшето училище по архитектура в Париж ЛаВилет и докторанти към катедра „Технология на архитектурата“ към АФ на УАСГ, включващо придобиване на умения за анализиране на данни от конструктивно и топлотехническо обследване, определяне на типологията на сградите, техните особености в конструктивен и технологичен план и изследване на характеристиките на използваните материали. В обучението се включиха преподаватели от УАСГ и от Висшето училище в Париж ЛаВилет.

2. Методология на работа

Избраната методология включва следните два основни етапа:

A. Подготвителни работи (първи етап 2021 г.), в това число:

- Анализ на избраната територия.
- Определяне на критерии за избор на характерни примери от посочените райони.
- Архитектурно заснемане на избраните примери.
- Анализ на направеното конструктивно обследване – визуално и инструментално.
- Описание и анализ на използваните примери и строителни технологии.

B. Сравнение на получените резултати със съвременните принципи на устойчивата архитектура (втори етап 2022 г.):

- Икономическа целесъобразност – до колко запазването на съществуващия сграден фонд е финансово изгодно, в сравнение с разрушаване и ново строителство.
- Социално въздействие – ефектът върху обществото, произтичащ от обновяването и обживяването на съществуващия сграден фонд и възможността за запазване на културните достижения.

- Екологично въздействие върху околната среда – до каква степен, чрез запазване на вече построените сгради и удължаване на техния жизнен цикъл може да се намали неблагоприятното им екологично въздействие и да се минимизира въглеродния им отпечатък. Какви са възможностите за внедряване на нови нискоенергийни системи и инсталации в тези сгради.

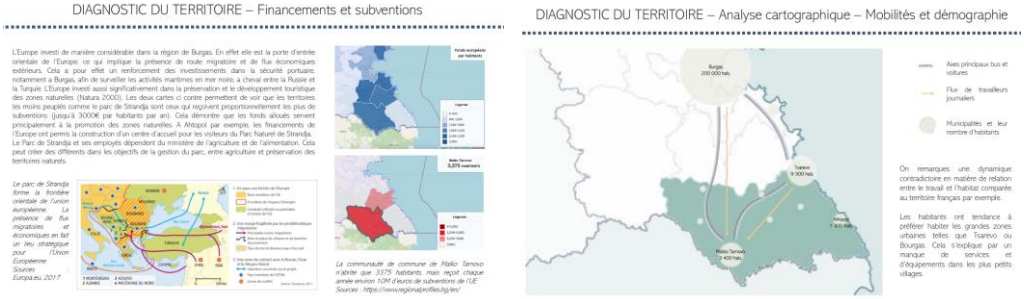

Фиг. 1. Анализ на територията – Източник: Latitudes, ENSAPLV [2]

3. Обосновка на избраните примери

Обект на изследването са сгради на образованието и читалища на територията на няколко общини в България – община Царево, община Малко Търново и община Дряново, които са строени в посочения период. Народните читалища са традиционна форма за съвместен културен и социален живот в селищата, дълбоко вкоренени в нашата история и са рожба на културна самоинициатива. През годините след Освобождението читалището винаги е било най-богатият откъм дейност и въздействие културен институт и оправдава с чест името, дадено му като символ – Народно читалище. По своята същност и историческа даденост читалището носи в себе си първичния образ на гражданското общество у нас. То е изконното средище на културата за всяко населено място, с библиотека и зали, където могат да се събират широк кръг хора, за да общуват помежду си, да се самоусъвършенстват и да се занимават с различни изкуства и творчество, които впоследствие споделят под формата на различни публични изяви.

Читалищата имат предимството на институция, която е неизменна в облика на страната – и когато се представя българската национална традиция и идентичност, и когато се чертае стратегията за бъдещо развитие. Тази позиция се корени не само във вековното развитие на изконната българска институция, но преди всичко в жизнената устойчивост на идеите, които носи. Усилията са насочени към запазване на символния статут на тези сгради, голяма част от които не са категоризирани като НКЦ.

Всички български читалища са вписани в регистъра на ЮНЕСКО като центрове за съхраняване на добрите практики за опазване на нематериалното културно наследство.

Основна характеристика на читалищата е тяхната уседналост. Те са създадени на конкретно място. Повечето читалища са в центъра на населеното място, във внушителна сграда с висока естетическа стойност. Някои от тези сгради са недвижими културни ценности, а други – не. По собственост читалищните сгради са: общински – близо 80%; и държавни – около 20%.

4. Архитектурно-строителни характеристики

Периодът от Освобождението (1878 г.) до края на Втората световна война (1945 г.), е един много интересен и динамичен момент от историята на българската архитектура. От една страна, това е време на отдалечаване от ориенталските феодални влияния, а от друга страна е период на стремеж за приобщаване към европейската архитектурна традиция, към нейните съвременни стилове и строителни похвати.

Фиг. 2. Народно читалище „Пробуда 1880“, гр. Бургас, сградата днес не е запазена. Източник: сайт на община Бургас [3]

През този период бързо се развива строителството на сгради с масивни стени. Това води до съществена промяна в архитектурния образ на сградите. Най-често стените са тухлени, а подовете – масивни (тип пруски свод), а към 20-те години и железобетонните конструкции стават по-често срещани – плочи, греди, пояси върху носещи тухлени стени. Впоследствие се развиват и скелетните конструкции, при които носещите стени са заменени от колони и тяхната функция остава да бъде само ограждаща и изолационна.

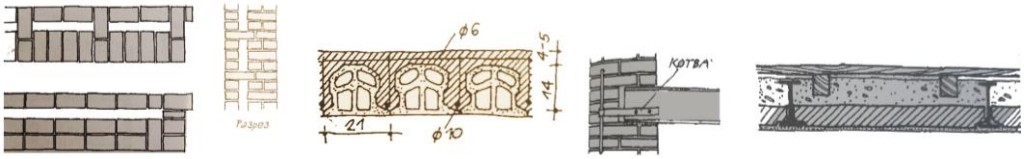

Фиг. 3. Тухлен зид с кухини, подова конструкция с хурди и подова конструкция с метални греди [4]. Източник: Чавдар Ангелов, Сградостроителството в България, том 1

5. Избрани примери

Избраните сгради, строени през периода 1910 – 1950 година, са типични примери на този тип строителство. Всички сгради са масивни като строените през първия период (преди 1945 г.) са предимно с носещи тухлени стени, а тези през втория (след 1945 г.) – със стоманобетонна скелетна конструкция и ограждащи тухлени неносещи стени.

5.1. Народно читалище „Георги Кондолов“ – 1914, гр. Царево

Народно читалище „Георги Кондолов“ е създадено през 1914 г. и до ден днешен изпълнява културната си мисия в град Царево. В него се помещава градската библиотека, разполага и със зрителна зала.

Съществуващата сега сграда на читалището е построена чак през 1957 г. – със ЗП 540 m^2, но архитектурно-строителните ѝ характеристики я причисляват към първия разглеждан период. Сградният фонд е в отлично състояние, последно извършен ремонт през 2019 г.

Прозоречните отвори при тухлените носещи стени са сравнително малки и високи, със значителна плътна част между тях, което създава определен архитектурен образ. Горният завършек на отворите е полукръгла или сегментна арка с характерно орнаментиране. Мазилките от хидравлична вар, заменени по-късно от варо-циментни, също са характерни за този период със своето голямо разнообразие – гладки, влачени, стъргани, рустицирани и др. Забелязват се пиластри, рамки, пана корнизи и друг тип орнаменти върху тухлената зидария около прозоречните отвори и вратите [4].

Фиг. 4. Народно читалище „Георги Кондолов“ – 1914, град Царево [5]

5.2. Народно читалище „Екзарх Антим I“ с. Бродилово

Фиг. 5. Народно читалище „Екзарх Антим I“ с. Бродилово [6]

НЧ „Екзарх Антим I“ с. Бродилово е открито на 01.01.1928 г. и до днес е пазител на традициите. Сградата е в добро материално-техническо състояние – тя е общинска собственост, предоставена за безвъзмездно ползване. Сградата е на два етажа със застроена площ 396 m^2 и втори етаж от 535 m^2. Читалището разполага със зала за концерти, етнографска сбирка и информационен център. Отбелязват се традициите и обичаите „Трифон Зарезан“, „Лазаров ден“, „Кукеров ден“, „Пали кош“, „Коледуване“. Правят се изложби, концерти и се отбелязват официални празници.

5.3. Народно читалище „Васил Левски“ в село Костѝ

Сградата е със застроена площ от 660 m^2 (киносалон с балкон) читалня – 32 m^2 като е в задоволително състояние. Конструкцията е монолитна скелетна стоманобетонна. На първия етаж се помещава киносалон с голяма сцена. Има битова стая, в която се съхраняват характерни експонати от различни исторически периоди – мъжка и женска народна носия, предмети от бита. Във фоайето се приспособява ученическа стая с чинове, дъска и сметало, за да се съхрани спомена за училището в селото. На втория етаж се намира библиотека с читалня.

Фиг. 6. Народно читалище „Васил Левски“ в село Костѝ [7]

5.4. Народно читалище „Христо Ботев – 1925 г.“, град Ахтопол

Фиг. 7. Народно читалище „Христо Ботев – 1925 г.“, град Ахтопол [8]

Народно читалище „Христо Ботев – 1925 г.“ е създадено през 1925 година в град Ахтопол. То е запазило и съхранило националния дух и самосъзнание на българина чрез развитие на богата и разнообразна художествено-творческа и библиотечна дейност. Сградата е 1030 m^2 и е построена в по-късен етап, затова ще бъде обект на изследване през втория етап на проекта.

5.5. Народно читалище „Просвета“, град Малко Търново

На 02.02.1914 г., непосредствено след Освобождението на Малко Търново от турско робство, е отокрито читалището в града и книгите от училищната библиотека стават основа на читалищната библиотека.

През 1965 г. читалището се сдобива с нова сграда, която предвид периода на строителство, ще бъде обект на изследване през втори етап на проекта.

Фиг. 8. Народно читалище „Просвета“, град Малко Търново [9]

5.6. Народно читалище „Развитие – 1869“ гр. Дряново

Фиг. 9. Народно читалище „Развитие – 1869“ гр. Дряново [10]

Народното читалище е основано през 1869 г.

Сградният фонд се състои от две сгради. И двете сгради са със стоманобетонна конструкция и ограждащи тухлени стени. Силно е увредена покривната конструкция на сградата, в която се намират библиотеката и големият салон. На много места мазилката по фасадите е компрометирана, каменната облицовка също подлежи на възстановяване. Липсва отопление в салоните.

6. Заключение

Добавената стойност на българските читалища нараства поради факта, че това са места на съприкосновение на материалното и нематериалното културно наследство. Съществуващият сграден фонд, независимо дали е категоризиран като недвижима културна ценност или не, трябва да бъде съхранен и възстановен чрез традиционните строителни технологии. Вниманието трябва да се насочи към изпълнение на възстановителните работи, тяхното поддържане и адаптиране към съвременните условия.

Във втори етап от проекта, през 2022 г. част от избраните сгради, на базата на архитектурното им заснемане, конструктивно и топлотехническо обследване, ще бъдат анализирани до колко отговарят на съвременните принципи за устойчива архитектура и как да се реализира тяхната адаптация към съвременните условия, без да се загуби архитектурната им добавена стойност. Основен фокус ще бъде правилният избор на строителни технологии и материали, които позволяват интегрирането им в съвременния живот, освен на сградно ниво, а и чрез подобряването на прилежащата инфраструктура, което би позволило много по-добро развитие и на нематериалното културно наследство – стари занаяти, народно творчество и изкуство.

Благодарности

Настоящата научноизследователска разработка по договор БН245/21 е подкрепена финансово от Центъра за научни изследвания и проектиране при УАСГ.

ЛИТЕРАТУРА

1. *Vasileva, A, Kaleva, E.* New cultural heritage. post-war bulgarian architecture. // Godishnik na UASG, 2021, 54 (4): 869 – 875.

2. http://194.199.196.229/latitudes/?page_id=39

3. https://www.burgas.bg/bg/chitalishta-na-teritoriyata-na-obshtina-burgas

4. *Angelov, Chavdar*. Sgradostroitelstvoto v Bulgaria vol. 1. 681 – 1940. 2011, ISBN 9789543224609.

5. Снимки от личен архив.

6. Снимки от личен архив.

7. Снимки от личен архив.

8. Снимки от личен архив.

9. Снимки от личен архив.

10. Снимки от личен архив.

THE 20TH CENTURY ARCHITECTURAL TECHNOLOGY: FROM CHALLENGE TO OPPORTUNITY

Tzv. Ivanova[1]

Keywords: *architecture of the 20th century, integration of cultural heritage, traditional architectural technologies, adaptation of buildings*

ABSTRACT

The values of the 20th century architecture, whether cultural, social, or technical, remain relatively difficult to assess and share due to a short distance of time and perspective.

Energy efficiency, ecological transition, changing habits and lifestyles lead to a gradual transformation of this built heritage, until the end of its life cycle. Today, many countries with a post-industrial economy are faced with the challenge of realising qualitative changes in these buildings and neighborhoods in order to meet the growing social demand without compromising their original architectural design and qualities. A part of this process are also the buildings of the national community centers called "chitalishta", which must be preserved, but also adapted to modern conditions.

[1] Tzvetelina Daskalova Ivanova, Chief Assist. Prof. Dr. Arch., Dept. “Technology of Architecture”, UACEG, 1 H. Smirnenski Blvd., Sofia 1046, e-mail: cdask_far@uacg.bg